

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת כי תבוא יד אלול תשע"ז,
גיטין דף סח:

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב
המעייין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

גליון נושא:

שימוש ברפואות חז"ל

אסור להשתמש ברפואות הגמ'

כידוע יש בגמ' (בתחילת פרק 'מי שאחזו קורדיקוס' גיטין דף סח: ואילך, וכן בשבת דף קט: ואילך) סוגיה של כמה דפים, עם מגוון סוגי רפואות, לחשים וסגולות, לסילוק הרבה מיני חלאים ופגעים רעים.

מסוכן: וייסדו התוס' (מועד קטן יא: ד"ה כוורא) שהרפואות שבש"ס אינן טובות בזמן הזה, ויש מאכלים שהוזכרו בגמ' שמועילים, וכיום הם מסוכנים.

אסור: יותר מזה כותב המהר"ל (ליקוטים בסוף הספר אות מג), שאסור לנסות את רפואות הגמ', כי שמא הלוחש לא ידקדק כראוי בלשונו, ולא יעלה הלחש כראוי, ויבוא ללגלג על דברי חכמים, שיתלה את חוסר ההצלחה בלחש, ולא בלוחש.

חרם: עקב חששות אלו, שבני אדם לא ידעו שהשתנו הטבעים, וגם יש שינויים במקומות ובזמנים, וכן ירידת הדורות, כותב הים של שלמה (חולין פ"ח סימן יב), שיש חרם הקדמונים, לא להשתמש ברפואות שהוזכרו בגמ', שלא להוציא לעז על חכמים הראשונים, ובודאי שבדורות המאוחרים יותר, חלילה מלהשתמש בסגולות אלו. 'ואם הראשונים כענקים אנו כיתושין'.

ייעוץ: מאידך לדעת רב שרירא גאון (שו"ת הגאונים הובא באוצר הגאונים גיטין סח:) האמוראים העתיקו את הרפואות המקובלות בדורם, ובזמננו אין להסתמך עליהם, בלי ייעוץ מוקדם של רופא מומחה, שמא כיום אין מועילים ומזיקים, אבל אם הם עדיין ידועים כמועילים, אפשר להתרפאות בהם.

אי אפשר: לדעת החוות יאיר (סימן רלד), אי אפשר להשתמש ברפואות שהוזכרו בגמ', כי אין אנו יודעים לאיזה סממנים התכוונו, וגם שצריך לערבבם עם מינים נוספים, שאיננו יודעים מה הם, גם לא ברור מהי הכמות הנצרכת, ואיך משתמשים בהם, וגם השתנו הטבעים.

דינא דגמרא: ועיין בספר שלמי כהן (גיטין סח:) שהביא מה שהעירו ממה שכתב בשו"ע (או"ח ד' כ) הרוחץ פניו ולא נגבם יפה, פניו מתבקעות או עולה בהם שחין, ורפואתו לרחוץ הרבה במי סילקא. הרי לנו שכן פסק דינא דגמ' (שבת דף קלג).

1. עצם תקוע בגרון...

בדוק ומנוסה: המהר"ל מגביל את האיסור, ודבריו מצוטטים להלכה בהגהות רבי עקיבא איגר (יו"ד סימן שלו ס"ק א'), שיש רק לחש אחד שמוזכר בחז"ל, שמותר להשתמש בו היום, משום שהוא בדוק ומנוסה, ואין חשש שאנשים יבואו על ידו, לזלזל בדברי חז"ל, והוא הלחש המוזכר בגמ' (שבת דף סז.) ברשימת הלחשים, שאין בהם משום 'דרכי האמורי' - אדם שנתקע לו עצם בגרונו, מביא עצם מאותו המין, ומניחה על ראשו, ויאמר כך: "חד חד נחית בלע, בלע נחית חד חד". ואם נתקע בגרונו עצם של דג, יאמר בלשון זו: "ננעצתא כמחט, ננעלתא כתריס, שייא שייא". (רד רד, רש"י. כלומר שאומרים לחפץ הנתקע לרדת ולהבלע). ואף בשבת מותר לומר כן. ויש שמתמשים בלחשים אלו, גם לכל דבר שנבלע, על ידי שמשים על הראש חפץ זהה. ורבי עקיבא איגר מביא [שם] שתי גירסאות, בנוסח הלחש, ואופן עשייתו. בספר טהרת הים מביא מספר נווה שלום, שלחש זה יש לאומרו ג' פעמים.

והוסיף בספר שערי הלכה ומנהג (חלק ג' סימן קלא) שמשנים קדמוניות היו משתמשים עם הלחש הזה, ואפילו תינוקות של בית רבן ידעו אותו, ונהגו להניח מתחילה קערה על הראש (עיין בספר ועלהו לא יבול חלק ב' עמוד קלה).

חכמי התורה בקיאים גם ברפואה!

הרמב"ם (פירוש המשניות פסחים פרק ד' משנה ט') כותב שמה שחזקיהו גנז את ספר הרפואות, כי הוא נכתב על פי מדע של גויים, והיה מותר רק ללמוד בו, ולא להתרפא על פיו, או שהיה בו מידע על סמי רפואה, והשתמשו בו לרעה. אבל לא בגלל שלא בטחו בה', כי האוכל בגלל רעב, ודאי שאין זה חוסר ביטחון.

הרמב"ן (ויקרא כו יא) סובר, שכשמאמינים בה', לא צריכים רופא, אבל כשמחפשים רפואות, מונהגים על ידי הטבע. ולרופא יש רשות לרפא, את מי שבא אליו.

המהרש"א (גיטין דף סח:), אומר, שמותר לרופא לדעת רפואה לכל המחלות, אך לא ראוי לגלות אותם לכולם, כי יש אנשים שלא יבטחו בה', אלא ברפואתם. ורואים מהגמ', שחז"ל ידעו את כל חכמת הרפואה, כי לכל חולי, תמצא בו רפואה שלמה ואמתית, למבינים לשונם. ואין התלמוד חסר מכל החכמות, ואל יאמר המלעיג על חכמי התלמוד, שהיו חסרים מחכמת הרפואה.

מהמהרש"א משמע, שמותר להשתמש ברפואות, אבל חזקיהו גנז את הספר, שריבוי הרפואות, עלול להרחיק את האדם מהקב"ה שלא יבטחו בד' אלא ברפואתם.

ידוע המעשה עם החזון איש זצ"ל, ששרטט לרופא, באיזה אופן לבצע את ה'ניתוח ראש' של החולה, והרופא נדהם ושאל 'היכן החזו"א למד רפואה?!'

מספר הגר"ח קניבסקי שליט"א, כשלמדתי בישיבה דילגו על דפים אלו שבתחילת פרק 'מי שאחזו', כאשר אבי (הסטייפלער) זצ"ל שמע על כך, למד עמי בחברותא את כל דברי הגמרא הללו.

מוסיף על כך גיסו הגר"ר יצחק זילברשטיין שליט"א, הנה יש הלכה למעשה שנוגעת בזמננו, שהרי התיר הגר"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, לתת 'משכך כאבים' ל'חולה סופני', אפילו שהתרופה מקצרת את חייו, והוכיח זאת הגר"ח קניבסקי שליט"א, מהגמ' ב'מי שאחזו' (גיטין סט:), שכתוב שהחולה ב'ברסם', יאכל מרקחת שמכילה צואת כלב לבן, אף שמבואר שם שעדיף להימנע מתרופה זו המפרקת את האברים, אף שזה כסכנת נפשות, מכאן שמותר לחולה הסובל מיסורים לקחת תרופה להרגעה המקצרת את חייו. ומוכח שגם סוגיא זו 'תורה היא ולימוד היא צריכה' (חשוקי חמד גיטין דף סט:).

כתוב בהקדמה לספר פאת השולחן (הובא בספר זכרון אליהו עמוד סח) שהגר"א מוילנא רצה ללמוד את חכמת הסמים, ואביו הצדיק גזר עליו שלא ילמדנה, שלא יתבטל מתורתו לרפא אנשים. ❖

2. בקיאות חז"ל בדברי מדע וטבע

כתב רב שרירא גאון (דבריו מובאים באוצר הגאונים, חלק התשובות, גיטין דף ס"ח ע"ב, סימן שע"ו), ביחס לרפואות שונות המוזכרות בתלמוד; צריכים אנו לומר לכם, שחז"ל לא היו רופאים, אלא אמרו מה שהיה בזמנם, לכן לא לסמוך על רפואות אלה, ולא לעשות מהם דבר, אלא לאחר שיבדקו רופאים בקיאים, שהדבר הזה לא מביא לידי צער או סכנה. וכך קיבלנו מאבותינו וסבינו, שלא נשתמש ברפואות אלה, אלא מה שקיבל אישור, כגון קמיעות ולחשים שידועים לעוסקים בהם, שאין בהם סכנה.

דברים דומים כותב רבי אברהם בן הרמב"ם, ב"מאמר על דרשות חז"ל" (מודפס בתחילת הספר עין יעקב) שמעלת חכמי התלמוד גדולה, אבל דברים שאמרו ברפואה וטבע ותכונה, יתכן שאין חובה להאמין בזה, כמו שמאמינים בדברי תורתם, שהיא בידם לגמרי. וכמו שמצינו בגמ' (פסחים דף צד) שרבי הקדוש הודה לחכמי הגויים, שצדקו בויכוח שהיה להם באסטרונומיה, עם חכמי ישראל.

בעיקר החקירה, מהו מקור חכמת הרפואה שמוזכר בגמ', דנו בו רבות ברמח"ל (מאמר האגדות הודפס בסוף ספר מסילת ישרים המאמרים), ובמהר"ל. ועיין בשפתי חיים (מועדים א' חנוכה מילואים) מה שכתב בזה.

אמנם, בספר שמירת הגוף והנפש, (חלק המבוא עמוד 50 ואילך), הביא פוסקים ומפרשים רבים, שהטעם לכך שאין להשתמש ברפואות של חז"ל, הוא רק משום ש'נשתנו הטבעים' (כלומר הטבע השתנה מאז ימי חז"ל), ואינם סוברים כרב שרירא גאון ורבי אברהם בן הרמב"ם.

ומוסיף (בעמוד 54 שם) שבספר נשמת אברהם (פרק י"ד סעיף ד'), מביא דברי רב שרירא גאון ורבי אברהם בן הרמב"ם הנ"ל, וכתב שזה עוד טעם, מדוע אין להשתמש ברפואות המובאות בתלמוד. והעיר לו הגרש"ז אויערבאך שליט"א (במכתב בריש הספר) שהעיקר הוא כהטעמים האחרים, מכיון שרבים כתבו

מנהג ישראל תורה

מנהגים ואמונות שלא נודע מקורם...

יש הרבה מנהגים שלא נודע מקורם, ויש טוענים שמנהגים אלו אין חובה להקפיד עליהם, אולם לא כדאי לעבור על זה לעיני המקפידים על כך, משום כיבוד הורים, או בבחינת הפסוק (משלי א ח) וְאֵל תִּטֵּשׁ תּוֹרַת אִמְךָ.

א. לא לעבור מעל תינוק, מחשש שהאדם לא יגבה יותר ממה שהוא וישאר נמוך, ואם עבר יחזור. ועיין בספר **אשיחה** (עמוד ת) בתשובת הגר"ח קנייבסקי שליט"א שאין לזה מקור, כי אם מנהג ישראל. יש מציינים **לגמ'** (יבמות קה:) אמר ליה אבדן: מי הוא זה שמפסע על ראשי עם קדוש, וכן ר' יוחנן אמר, שממיו לא פסע על ראשי עם קודש, וזכה לאריכות ימים.

ב. אין לפתוח מטריה מתחת גג, מחשש שיהיה לאדם 7 חופות, ויש אומרים שירד לו גשם בחופה.

ג. לא לשבת בשולחן בפינה, ולא לשבור מראה, מחשש שלא יתחתן 7 שנים.

ד. לא להראות לתינוק את עצמו במראה, עד שיהיו לו שיניים.

ה. כשהתינוק מגיע לראשונה לבית הסבתא, נותנים לו סוכר וביצים, וסגולתו שהתינוק לא יזיק.

ו. כשהתינוק מתחיל ללכת, חותכים - כאילו - בסכין בין רגליו, סגולה שילך טוב.

ז. שלא תזרוק אשה את הזבל לפח האשפה, במוצאי שבת.

ח. לא להעביר תינוק מעל שולחן, שמא לא יגדל.

ט. לא לתלות ליבוש בחוץ, בלילה אחרי השקיעה, את הבגדים של תינוק, עד חודש.

י. לא לאכול את הקצה של הלחם. וכתב בספר **דולה ומשקה** (עמוד סטב) בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א שאמר, שאין מקור לשמועה זו, שאמרו שהוא גורם לשכחה, ולא מילתא פסיקתא היא. אומנם **בשו"ת מנחת יצחק** (חלק ט סימן ח) כתב אודות שאלה זו, שאינו יודע מקור לזה, 'אבל גם אני נוהג כן מעולם, מהטעם דאיתא בירושלמי, שצריכים למיחש למה שהבריות חוששים'. ובתשובת הרשב"א (חלק א סימן ט) כתב, שכל דבר שיש קבלה ביד זקנים וזקנות, לא נסתר קבלתם, רק אחר הקיום, שאינו באפשר חלילה. ואם כן יש לומר שהוא הדין בנוגע לחשש שכחה. וכיוצא בזה כתב **בשו"ת באר משה**. ובספר **טעמי המנהגים** (עמוד עז בהערה), הביא שנוהגים, שחותכים מעט מהקצוות של הלחם, כדי לבטל כח החיצוניים הנאחזים שם, ורמז לזה, כל ערל לא יאכל בו. ובשו"ת **משנה הלכות** (חלק יא סימן קמח) ביאר, שאולי הטעם כי הרי צריך לשייר ממאכלו, שאם יבוא עני יתן לו. ואם לא שייר כלום, הרי שכח מהעני ומדה כנגד מדה, הוא קשה לשכחה, על ששכח מהעני.

יא. לא לשכב עם הרגלים לכיוון הדלת, שכן מת מוציאים אותו מן הבית כשרגליו קדימה. על מנהג זה כתב הגר"א מן שליט"א בספרו 'דרך שיחה' בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שיש לחוש למנהג זה.

ושמעתי מהגר"ר חיים אהרן בלייער שליט"א, שמעשים בכל יום, שאנשים שואלים האם מותר לקבוע את מיטות חדר השינה, באופן שרגלי המיטה פונה לכיוון הדלת. והתשובה על זה, שצריך לדעת את האמת, שדקדוק בהלכה שיהיה הרחקה בין המטות כשצריך, חמור פי כמה, ממנהג שאין לו מקור מפורש בפוסקים. ומכל מקום, אם אפשר טוב לחוש למנהג זה, ולכל הפחות, שלא תהיה המיטה ממש מול הדלת. ❖

הטעם של שינוי הטבע, ולא הזכירו כלל מפני שיפור וידע בדרכי הרפואה בזמנינו, ובפרט שבענייני שבת יש שמתירים מלאכת שבת, אף שלדעת הרופאים אין שום סכנה.

3. הכרעת הגר"ח

שאלו את הגר"ח קנייבסקי שליט"א: כתוב שמותר לעשות רק את הסגולה של הוצאת עצם מהגרזן (במסכת שבת ס"ז, א', לומר: "חד חד נחית בלע בלע נחית חד חד"), שהוא בדוק ומנוסה, למרות שזה סגולה, ומשמע שסגולה אחרת אין לעשות?

והשיב: גם בסגולה יש חילוק, הרי עניין של מלוגמא במוצ"ש זהו משום שעל ידי זה מכבד את השבת, ובזה הוי סגולה שלכן ירפא, אם כן יש לזה מהלך טבעי ומובן, כל כה"ג שייך גם בזמננו.

והוסיף הגר"י זילברשטיין שליט"א שכל דבר שיש לו הסבר טבעי, אינו בכלל חרם הקדמונים שלא להשתמש עם רפואות הגמ'. ולפי זה אמר הגר"י לרופא, שיחפש הסבר מדעי לרפואות הגמ' ואז יהיה מותר להשתמש בהם.

4. סגולות נוספות

שאלו את **הבן איש חי** (בספרו שו"ת תורה לשמה סימן תכד), האם מותר להשתמש בסגולה הידועה למציאת חן בעיני האויבים, על ידי אמירת שמו של המלאך אוריאל, שבע פעמים בנשימה אחת. והשיב, כל שם של מלאך שנקראו בשמו בני אדם, מותר להזכירו, ומכיון שכבר **בתנ"ך** (דברי הימים א' פרק ו פסוק ט, ופרק טו פסוק ה, דברי הימים ב' פרק יג פסוק ב') נמצאו בני אדם בשם אוריאל, אין כל מניעה משימוש בסגולה זו.

בגיליון **מאורות הדף היומי** (בבא מציעא קד) מציינים, כי בביתו של אחד מצדיקי ירושלים שרבים פונים אליו בעניני עין הרע, תלוי במסגרת בולטת וגדולה 'תפילה נגד עין הרע' המורכבת מאחד עשר פסוקים המתחילים באות נון, תפילה זו נמצא בסידורים (סידור תפילת כל פה עמוד 296) ורבים נהגו לאומרו. וכן שמעתי בשם הג"ר **רפאל בנימין לוי זצ"ל**, בן הג"ר **אריה לוי זצ"ל**, שהורה למעשה לומר לחש זה, לסגולה נגד עין הרע. והוסיף, שכדאי לאישה מעוברת לומר זאת כל יום (מ.ו.).

צהבת: חולה צהבת שכתבו בספרים שרפואתו על ידי סגולה, לקחת יונה על טבורו, שתשאב את מחלתו, והיונה תמות על ידי כך והחולה יתרפא, ולפי חוזק המחלה צריך לקחת לכך מספר יונים, ולנהוג בהם כך, ולכאורה מותר להשתמש בסגולה זו, ואין לחוש משום איסור צער בעלי חיים, כיון שהוא לצורך רפואת האדם.

בקול: כתוב בתהלים (נח ה) **כְּמוֹ פֶתֶן חֵרֵשׁ יֵאָטֵם אֲזָנוֹ: ופירש רש"י** הנחש כשהוא מזקין נעשה חרש באזנו אחת, ואוטם השנית בעפר, שלא ישמע את הלחש, כשחבר משביעו שלא יזיק: מדברי רש"י, מוכיח בספר **יקרה מפנינים** (עמוד פה) שלחש להצלה מנחש ושאר חיות, צריך לאומרו בקול.

יש שכאשר כלב רודף אחריהם, אומרים את הפסוק (שמות יא ז) **וְלָכֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחַרְץ כְּלָב לְשָׁנוֹ: ושמעתי שזה כתוב ברבינו בחיי.** ידועה הסגולה למציאת אבידה, לומר 'אמר ר' בנימין הכל בחזקת סומין וכו'.

סיכום הגיליון:

5. דינים העולים

אסור להשתמש ברפואות הגמ', כי אם אותם שידועים שמועילים, כגון הלחש להוציא עצם התקוע בגרון.

המשתמש ברפואות הגמ' שאין ידוע שמועיל, עובר על חרם הקדמונים. כל רפואה המוזכרת בגמ' שיש לה הסבר טבעי אינו בכלל האיסור והחרם ומותר להשתמש בהם. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא:

פת שחרית – גיטין דף סט:

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

הוצאות העלון נתרמו להצלת התורם שליט"א ברוחניות ובגשמיות, ובפרט לזיווג הגון במהרה, עבור בני ביתו שיחיו שהגיעו לפרקם.

לעילוי נשמת הרבנית הצדקנית מרת אסתר פינקל ע"ה אשת חבר למרן ראש הישיבה הגאון הגדול רבי בנימין ביינוש זצ"ל נלב"ע כט אב תשע"ז ת.נ.צ.ב.ה.

